

DESCRIPCIÓ I PRESCRIPCIÓ EN LA GRAMÀTICA CATALANA DE FABRA
(1918) I EN LA GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA
DE L'IEC (2016)
Nicolau Dols
Universitat de les Illes Balears, IEC

Gairebé tres anys després de la publicació de la *Gramàtica de la Llengua Catalana*, i en ocasió de les reflexions obertes arran del sesquicentenari del naixement de Pompeu Fabra, és un bon moment per a posar damunt la taula els conceptes de descripció i prescripció gramatical. No és fàcil en una llengua com la catalana, que no disposa de parlants monolingües i que s'estén per damunt uns territoris fragmentats políticament, fixar normes d'ús que puguin constituir un corpus prescriptiu suficient i universal. El prescriptor queda encavalcat entre allò que descriu i allò que voldria, i és en situacions com aquestes quan la temptació de ser creatiu és més forta. Ho és tant que fins i tot els usuaris avançats de la llengua tenen tendència a fonamentar la seva pràctica lingüística en la normativa explícitament assumida més que no en la intuïció lingüística a què hauria de respondre la seva competència. D'aquí neix una col·lecció de problemes teòrics i pràctics que abracen des de la tipologia lingüística fins a la filosofia moral. Lluny d'intentar abordar-los tots en aquest article, simplement hi proposarem alguns elements definitoris i una aproximació a la tècnica prescriptiva de la *Gramàtica catalana* (1918) de Fabra per a facilitar-ne la comparació amb la *Gramàtica de la Llengua Catalana* (2016) de l'Institut d'Estudis Catalans.¹

¹ Aquest treball s'ha dut a terme a l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] (Programa per a la Constitució i Acreditació d'Instituts Superiors d'Investigació Cooperativa d'Excel·lència de la Generalitat Valenciana, Ref. ISIC/012/022) en el marc del projecte «Variación y cambio lingüístico en catalán. Una aproximación diacrónica según la Lingüística de Corpus» (MICINUN, Ref. PGC2018-099399-B-100371).

1. EXISTEIX L'OPOSICIÓ DESCRIPCIÓ/PRESCRIPCIÓ?

1.1 QÜESTIONS PRÈVIES

Efectivament, la determinació de la permeabilitat de la membrana entre descripció i prescripció va atreure una part del debat inicial sobre la gramàtica normativa vigent, i va revelar un cert desconcert sobre la relació entre les dues perspectives. Aquest desconcert provenia d'aspectes pràctics o bé de la concepció del que ha de ser una gramàtica normativa, aspectes pràctics com el que assenyala Ruaix i Vinyet:

Una altra qüestió, ja no tan prèvia, és que l'usuari hauria esperat una obra, per una banda, explícitament normativa i, per l'altra, una obra sintètica i més aviat breu (com ho era la gramàtica oficial fins ara). En canvi, es troba, per una banda, amb una obra directament descriptiva i només indirectament normativa, i, per l'altra, amb una obra difusa i molt extensa, que fa de mal consultar. És veritat que la SF del IEC ja ha anunciat la publicació d'una síntesi de la GIEC, però mentrestant, com hem dit, la consulta d'aquesta esdevé feixuga i complicada. De fet, s'hi expliquen moltes coses que són òbvies i que es podrien haver estalviat (RUAIX I VINYET: 2017, 3).

o de concepció, com el que preocupa el Centre Vallcorba:

Si l'aposta metodològica de la SF per a arribar a la norma era passar per la «descripció», era indefugible i inexcusable que aquesta gramàtica descriptiva inclogués una descripció de la substitució estructural del català pel castellà actualment en curs. En comptes d'això, la SF no solament silencia aquesta desfeta estructural, sinó que sovint la maquilla de «col·loquialisme». I no és pas tot u un col·loquialisme que un castellanisme o una castellanada. Actuar així no és actuar com Fabra, sinó contra Fabra. Per a Fabra —i la majoria de gramàtics posteriors fins als anys vuitanta del segle passat—, estandarditzar havia de consistir a establir, tant com fos possible, el català que hauria resultat de la llengua antiga per una evolució pròpia, sense la interferència aclaparadora del castellà (CERCLE VALLCORBA: 2017b, 31).

Les suma de les dues visions produiria una gramàtica normativa fàcilment aprehensible i que reflectiria no la llengua com és sinó la llengua projectada des d'un model específic extret d'entre una multitud de possibilitats. Pel camí, si no en els texts acabats de citar, sí en altres de semblants, apareixen dos arguments interessants:

- (a) No és possible basar la prescripció en la descripció perquè només un residu escàs de parlants conserven una competència acceptable segons els proponents d'un determinat model.
- (b) La normativa de Fabra era més fiable en el sentit que era prescripció pura i no vacil·lava davant la variació.

En relació amb (a), s'afirma que la descripció no pot ser fonament de la prescripció perquè els parlants no basen les seves produccions lingüístiques en un model de llengua prejutjat com a bo per la tradició, una normativa prèvia o la descripció d'un estadi generacional previ de la llengua:

Si per una banda hi ha enquestes falsament optimistes que indiquen que l'ús del català creix, per una altra és fàcil d'observar com se'n va malmetent ràpidament la qualitat. Un ciutadà que tingui de quaranta anys en amunt se n'adonarà per mica que hi pensi. En canvi, els més joves, que ja han après una llengua degradada, van perdent la consciència de parlar i escriure malament. La paradoxa d'avui és que, per un seguit, la gent gran, que encara fa servir un català força genuí, posa molt més interès a millorar-lo que no pas una gran part del jovent, que té un català deixatat i allunyat d'una mínima correcció (CERCLE VALLCORBA: 2017b).

Avançant per aquest camí, obert sens dubte per un desig mai menyspreable de superar els problemes de la interferència lingüística, és fàcil arribar a la paradoxa d'acceptar només com a descriptible la parla que ja es basa en la norma desitjada. La causa de tot plegat és la negació de la capacitat del català de progressar d'una manera natural sense interferència. Naturalment el problema no és de categories, sinó de proporcions, però no és de cap manera un fenomen estrictament autòcton, sinó que ja ha estat prèviament detectat en altres situacions i descrit per Milroy (2001).²

² «The ideology requires us to accept that language (or a language) is not the possession of the native speakers: they are not pre-programmed with a language faculty that enables them to acquire (or develop) 'competence' in language without being formally taught [...]. What they do acquire in an informal way before school age is not reliable and not yet fully correct. In this general context 'native speaker intuition' means nothing, and grammatical sequences are not products of the native speaker's mind. They are defined externally—in grammar books, and school is the place whe-

En relació amb (b), s'atribueix a Fabra tot el consens normatiu de l'estatu quo previ a la reforma gramatical, fins i tot en casos que Fabra havia deixat oberts. Mirem-ne només dos exemples introductoris:

1.1.1 Pla Nualart (2016) assenyalava un punt de la gramàtica que molts de correctors i assessors ja donaven per propi de la gramàtica normativa:

No tant Fabra com els seus deixebles han anat escampant dues idees: 1) que 'al' + infinitiu no era una forma genuïna (era un castellanisme); 2) que la forma correcta 'en' + infinitiu no podia tenir valor causal. Són dues idees que encara recull la fitxa de l'Optimot 1431/6. La GLC, per contra, considera que 'al' + infinitiu és una forma genuïna, encara que la llengua formal hagi preferit 'en' + infinitiu.

Ara, si per gramàtica normativa abans de l'octubre del 2016 havíem d'entendre la de Fabra de 1918, aleshores hauríem de convenir que no hi havia en aquest punt una indicació taxativa:

Quan un infinitiu forma part d'una determinació circumstancial, amb el valor d'un gerundi, de les dues construccions llavors possibles, que són la introducció de l'infinitiu mitjançant la preposició *a* seguida de l'article definit (Ex.: *A L'entrar jo, tots s'alçaren*) i la introducció de l'infinitiu mitjançant la sola preposició *en* (Ex.: *EN entrar jo, tots s'alçaren*), és d'aconsellar que els escriptors es decantin decididament a favor de la segona (FABRA: 1918=1933, 119 §126).

Efectivament, sobre aquesta qüestió la GIEC dialoga amb la gramàtica de Fabra i prescriu a partir de l'observació del costum en registres formals:

En els registres formals s'ha donat preferència a l'ús de la construcció «*en + infinitiu*» i no pas a les construccions encapçalades per *al* (GIEC, 1120).

re the real language learning takes place. It is common sense that children must be taught the canonical forms of their own native language, mainly at school [...] by those who know the rules of 'grammar', correct meanings of words and correct pronunciation, and these rules and norms all exist outside the speaker. The (usually unnamed) authorities on whom speakers (and their teachers) depend have privileged access to the mysteries of language and have something of the status of high priests» (MILROY: 2001, 537).

Com podem veure, una qüestió que Fabra deixava oberta o a mercè d'un consell, la GIEC la registra com a pròpia dels registres formals, però no per prescripció directa, sinó per constatació que aquest és l'ús efectiu que se'n fa en aquests registres. Entremig hi ha un segle d'ús en el qual, millor o pitjor, el català ha tingut dècades d'usos formals en els quals s'ha pogut consolidar la previsió/predilecció de Fabra.

1.1.2 Pel que fa a l'oposició *per* / *per a*, el Cercle Vallcorba retreia el següent a la GIEC:

Una gramàtica normativa no pot trencar un sistema paradigmàtic sense causar un desgavell sintagmàtic, no pot establir regles facultatives ni contradictòriament alternatives. Per exemple, no pot establir tres regles per a l'ús de *per* / *per a* que s'exclouen mútuament i que admet de triar facultativament, sense anul·lar l'oposició distintiva semàntica causa/finalitat en la construcció de les frases afectades, car neutralitza tota possibilitat de funció distintiva entre *per* i *per a* i converteix aquestes preposicions en dues variants formals d'una mateixa preposició. Amb aquest «mètode», la GIEC deixa força malparat el sistema preposicional i més sistemes i subsistemes de l'estàndard (CERCLE VALLCORBA: 2017a, 31).

I, a més a més, hi afegia, un poc més enllà:

En aquest aspecte no té gens de sentit fer distribucions d'ús segons els registres, com pretén la GIEC, perquè, si es presenta com una gramàtica normativa, no pot abonar en cap registre el desgavell de les funcions significatives, ben altrament, hi ha de posar ordre. Un ordre que Fabra hi havia posat i que ara la GIEC desmanega (CERCLE VALLCORBA: 2017a, 31).

Certament, pel que fa a l'oposició *per* / *per a* davant infinitiu, la GIEC constata l'existència de tres normes i no troba raons per a excloure'n cap:

La distinció entre *per* i *per a* davant d'infinitiu és un recurs de què disposa la llengua per a diferenciar les construccions finals que tenen un caràcter agentiu i s'aproximen a les causals de la resta de construccions finals. A més, permet evitar en la llengua general les diferències existents entre els parlars. Al costat d'aquesta distinció [...] és igualment acceptable en tots els registres l'ús de *per a* davant d'infinitiu, d'acord amb els parlars que diferencien les dues preposicions, o bé

l'ús de *per*, d'acord amb els parlars que sols usen aquesta preposició (GIEC, 1126).

A la impossibilitat de defensar aquí l'acció de la «interferència aclaparadora del castellà», cal afegir-hi el fet que Fabra (1918=1933, 121 §128) estableix només la preferència per l'ús de *per* davant infinitiu que expressa el fi o objecte del verb principal. Encara a les *Converses filològiques* l'establiment de la regla no passa de temptativa, i no va més enllà del mateix punt assolit a la GIEC, com és la constatació de la conveniència d'evitar *per a* davant infinitiu dependent de verb agentiu:

Quina extensió cal donar a l'ús de la preposició *per a*? Heu's aquí una qüestió que encara no ha rebut una solució satisfactòria. Potser la solució definitiva que hom donarà a aquesta qüestió serà que, traduint *para*, en uns casos l'ús de *per a* serà obligatori, en altres casos facultatiu i en altres terminantment interdit. [...] Ara que, com la llengua antiga presenta en certs casos vacil·lacions entre *per* i *per a*, d'aquí la dificultat d'establir regles justes sobre l'ús d'aquestes dues preposicions (FABRA: 19/1/1920, OC, VII, 193).

La posició pareix poc taxativa i, en canvi, l'observació de l'ús formal de la llengua antiga en aquest camp li és més que clara:

Una regla sembla, però, definitivament establerta, i és que davant un infinitiu que denota el fi o objecte de l'acció expressada per un verb anterior, cal usar *per* i no *per a* sempre que aquest fi o objecte pot considerar-se com el motiu d'aquella acció (FABRA: 19/1/1920, OC, VII: 194).

D'aquesta manera Fabra no estableix una regla, sinó que constata una norma, una manera de fer no gaire allunyada de la pràctica de la GIEC.

1.1.3 QÜESTIONS TEÒRIQUES

Què és la prescripció gramatical i de quines fonts prové? Al *Llibre del Desassossec*, Fernando Pessoa cita la famosa frase del rei Segimon (1368-1417), emperador del Sacre Imperi («Sóc rei de Roma i estic per damunt la gramàtica»). Malgrat els paral·lelismes que es puguin traçar entre les gramàtiques normatives i els codis legislatius, les semblances no

són de cap manera definitives. Prčić (2010) defineix el prescriptivisme d'una manera que el fonamenta clarament sobre l'observació de l'ús:

Prescriptivism, or prescriptive approach, consists in providing recommendations on the use of the language system. It is concerned with rules, principles and tendencies of usage, which build around the norms of standard language — and by 'usage' it is meant established or customary use (PRČIĆ: 2010, 212).

Descriu el prescriptivisme clàssic, que arriba fins a la segona meitat del segle XX com a autoritari i subjectiu,³ i anomena la tendència posterior, que combina prescripció i descripció, «modernized prescriptivism».⁴ És cert que Prčić es refereix a l'acostament prescriptiu en l'ensenyament de llengües, però és igualment cert que les reflexions que aporta parteixen de la pràctica gramatical.

Tanmateix, l'autoritarisme o la subjectivitat per un costat, i l'observació dels usos establerts per un altre, en el sentit com els tracta Prčić, no exhaurixen les possibilitats ni les proporcions dels elements de què pot nodrir-se la gramàtica normativa. En aquest sentit, Myhill (2004) explora el concepte de «correcció gramatical» i n'identifica tres tipus concrets. Aquests tres tipus de correcció es poden basar en:

- Una autoritat prescriptiva, com una acadèmia oficial (francès, espanyol) o uns codificadors a instàncies oficials (nynorsk, modernització del turc).

³ «In the past, well into the second half of the 20th century, prescriptivism was authoritarian and subjective, with armchair grammarians pronouncing their dictums, or dicta, on what is correct and what is not, in order to preserve the purity, beauty and literary excellence of the language. [...]. This inhibitive ideology, essentially philological in nature, was understandably and rightfully frowned on and revolted against by modern theoretical and general linguists for the most part of the 20th century» (PRČIĆ: 2010, 213).

⁴ «Modernized prescriptivism should focus on the actual in language, on the realizations of the system — specifically, on what is acceptable on a scale of preferred — less preferred — dispreferred possibilities in accordance with the norms of standard language, especially when there are cases of variation or misuse» (PRČIĆ: 2010, 214).

- Un text o una col·lecció de texts que són respectats per tota la societat com a font de saviesa, casos com l'hebreu, l'àrab, l'islandès o el singalès.
- El prestigi d'una elit (anglès).

Les interaccions entre paràmetres són moltes, tant per convergència com per divergència, i no hi ha cap sistema que es doni enterament pur.⁵ Més ençà dels fonaments del prescriptivisme i de la pròpia definició del concepte hi ha arguments per qüestionar-ne la validesa, així com fa Nunberg (2011) quan n'assenyala la manca de tradició i en vincula el desenvolupament contemporani a posicions polítiques o de concepció de la societat.⁶ El debat és llarg i interessant i, portat a l'absurd de l'extrem, necessàriament acaba en la impossibilitat d'assolir una forma definitiva per a una llengua viva, ni que sigui per aplicació del *licuit semperque licebit* horacià.⁷ Pel camí s'entremesclen tots els arguments d'ètnicitat i autode-

⁵ «Implicit in sociolinguistic studies such as I have referred to of languages like English, French, Spanish, etc. is the idea that these three parameters invariably, and even necessarily, coincide, i. e., that the normal written form of a language must be in all respects closer to the everyday usage of the elite than to that of any non-elite group, that the language of the elite will be that which is declared by prescriptive authorities to be prescriptively 'correct', and that the linguistic forms which are declared by prescriptive authorities to be 'correct' will be those which authors normally use when they write» (MYHILL: 2004, 392).

⁶ «The distinction between "prescriptivism" and "descriptivism" is a twentieth-century invention, and an unfortunate one, I think, since it implies that this is a coherent philosophical controversy with antique roots. In fact both terms are so vague and internally inconsistent that we'd be better off discarding them, and to impose those categories on the eighteenth-century grammarians, say, is gross presentism. So let me talk about "language criticism," both because it's closer to the mark, and because what linguists describe as "prescriptivism" in most of the Western languages is by-and-large just a stream of the critical tradition. (Language criticism, it has struck me, is the dream-work of culture.) And the politics of both have always been in flux» (NUNBERG: 2011).

⁷ «[...] Licuit semperque licebit
signatum praesente nota producere nomen.
Vt silvae foliis pronos mutantur in annos,

finicions grupals possiblement universals (FISHMAN: 1997; MOORE: 2015), i també, com és lògic, els arguments de conveniència relacionats amb la cohesió del grup i les bondats de la modernització entesa com a harmonització d'usos i costums. Ja sigui que els prescriptivistes a ultrança actuen per raons d'autocomplaença o per raons de conveniència no hi ha manera de fonamentar les seves decisions en principis lògics. Naturalment, aquest emperò afecta només el prescriptivisme pur; en canvi, una visió de la prescripció no segregada de la descripció com el *modernized prescriptivism* de Prčić (2010) no en queda afectat perquè no pretén imposar o justificar regles, sinó descobrir normes preexistents en el comportament gramatical dels parlants d'acord amb un codi implícit. Si la prescripció no és més que la descripció de la norma social establerta, aleshores no queda del costat de l'*ought-to*, sinó del costat de l'*is*. Fetes aquestes consideracions, passem a analitzar algunes expressions i pràctiques fabrianes respecte de l'establiment de la normativa gramatical del català.

2. FABRA I LA PRESCRIPCIÓ

2.1 POSICIONS EXPLÍCITES

Des del principi de la seva activitat gramatical Fabra es presenta com a descriptivista, si bé amb matisos. L'esperona a analitzar la llengua viva les notables discrepàncies entre la llengua coneguda de primera mà i les recomanacions prescriptives que trobava a la gramàtica de Bofarull i Blanch.⁸ És d'aquesta reacció d'on sorgeix la voluntat de definir la llengua d'acord amb la realitat:

Hice la gramática del catalán literario más generalmente usado; pero ya acabada, sólo me satisficieron dos capítulos de la misma, el del nombre y el del verbo, en los cuales no me apartaba lo más mínimo del lenguaje hablado: las gramáticas francesas me enseñaban el idioma que hablan los franceses; mi gramática no enseñaba el idioma que hablan los catalanes. Y poco a poco fuí sustituyendo sus reglas arbitrarias por las del lenguaje hablado, aceptando todas las formas y partículas de éste, acabando por formar la gramática del mismo. Un compendio de

prima cadunt, ita uerborum uetus interit aetas,
et iuuenum ritu florent modo nata uigentque» (*Epistola ad Pisones*).

⁸ De BOFARULL I DE BROCÀ, Antoni & Adolf BLANCH I CORTADA (1867): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Espasa Hermanos.

ella es mi «Ensayo de Gramática de Catalán moderno», obra cuyo principal objeto es la exposición del sistema gramatical del catalán oriental. ¿Conociendo el sistema gramatical de este dialecto, podía preferir al idioma hablado por la mayoría de catalanes, este catalán académico en uso, algunas de cuyas formas llegan a ser impronunciables? (FABRA: 1892, 4).

És aquesta insistència en la llengua parlada el que situa Fabra del costat de la prescripció modernitzada que hem vist més amunt. Tanmateix, persistia un problema propi de l'època: aquesta posició era bona per a descriure la norma d'ús del català no formal, però no tant la llengua formal viva, i això simplement per l'absència d'usos oficials formals. En aquest camp els únics documents contemporanis eren els literaris, i no eren de fiar o bé per l'absència de regles clares o bé pel seguiment acrític de regles poc fonamentades en l'ús real. La voluntat d'evitar una prescripció arbitrària per un costat, i la impossibilitat de fer servir exemples d'usos formals contemporanis per l'altre obre dos camins: el del conflicte i el de la recerca d'una base sòlida per a fonamentar-hi la normativa.

Pel que fa al primer camí, els conflictes ocasionats per les propostes normatives són importants, de vegades anecdòtics i poc fonamentats, però també de vegades ben arrelats en opcions teòriques no gens menyspreables. Els conflictes al voltant de la fixació de l'ortografia ja varen ser tractats a Segarra (1985). Més enllà d'aquesta tasca, a Segarra (2005-2006) hi ha una bona síntesi dels punts de conflicte sobre la manera d'establir la normativa que suraven en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i que es poden identificar com: (i) tipus d'autoritat prescriptiva, (ii) base dialectal de la normativa, i (iii) paper de la llengua antiga. Aquests tres fronts són concrecions en la història de la normativa de la llengua catalana dels tres elements tipològics assenyalats per Myhill (2004) i que hem vist més amunt: la correcció prescriptiva, la correcció de prestigi i la correcció textual. Les posicions encontrades d'Alcover i Fabra sobre la fixació de la normativa de la llengua tenen a veure sobretot amb la determinació de la *correcció de prestigi* i, en concret, amb la selecció d'un focus dialectal com a pivot de la normativa. En canvi, en els altres dos eixos, la coincidència és plena o parcial si més no. És plena en la concepció del tipus d'autoritat prescriptiva: tots dos projecten la prescripció des del coneixement profund del sistema. Fabra —i el seu

entorn, el grup de l'Avenç— insisteix en les bondats de la gramàtica descriptiva, alhora que Alcover basteix grans projectes de recerca per a l'estudi de la llengua real.⁹ Aquesta prevenció d'Alcover contra una normativa basada en una autoritat instituïda, és a dir una autoritat autojustificada —el que Myhill anomena «prescriptive correctness» («pròpiament dita», hi podríem afegir) també és present en Fabra.¹⁰ Precisament la seva reacció contra un model prescriptiu concebut d'aquesta manera és, com dèiem al començament d'aquest apartat, el motor inicial del seu projecte gramatical. És parcial, en canvi, la coincidència en la *correcció textual*, aquí entesa no com a correcció basada en texts sagrats en el sentit de Myhill (2004), sinó com a grau d'importància atribuïda a l'estudi de la llengua antiga. No la neguen cap dels dos, i, tanmateix, Fabra adopta una posició de defensa contra les solucions arcaïtzants:

⁹ V. Dols (2003) sobre l'organització inicial de les tasques del Diccionari, i Julià-Muné (1991 i 2000) sobre la planificació, amb Schädel, de la Junta de la Llengua Catalana, una institució projectada per a l'estudi científic de la llengua i que havia de tenir, entre altres funcions, la de constituir un «Institut pour l'étude de la langue catalane et de ses dialectes». Aquest institut havia de fer una «obra nacional» en quatre fases: 1. Estudi filològic de la llengua, 2. Publicació dels treballs científics, 3. Elaboració i depuració de la llengua literària catalana, i 4. Continuar alimentant les produccions literàries presents i futures. Es tractava, doncs, d'una proposta d'actuació seqüencial que partia de l'exploració filològica. (Carta de Bernhard Schädel a Antoni M. Alcover del 14 de juny de 1905, reproduïda a JULIÀ-MUNÉ: 2000, 68-77).

¹⁰ Com a exemple, la resposta del grup de l'Avenç a la resistència de Lo Teatro Català a adoptar una normativa no sancionada per una autoritat reconeguda: «Nosaltros preguntavam: qué és una autoritat? An això ens han respost: l'Academia. Ah si l'Academia i el Cos d'adjunts ens donguessin la raó i adoptessin les nostres reformes! Nosaltros anavam fent, anavam treballant, i no ens adonavam que tot lo que feiam, estudis, articles, la gramatica i tot, era re si no mereixia l'aprovació d'un dels Bofarull d'are. Els de *Lo Teatro Català* ens aconsellen que cerquem aquesta aprovació, a lo qual els hem de respondre que no creiem en autoritats reconegudes. L'ortografia de l'Academia està bastant ben feta dintre el seu sistema, i en Fabra la va adoptar en la seva gramatica. La gramatica d'en Bofarull i en Blanch la trobem detestable, i no tenim prou boca per dir: és detestable. Que parlin aquestes autoritats reconegudes, i veurem. No les creiem infalibles: al contrari, les creiem bastant incapaces» (FABRA (?): 1893, OC, IX, 139).

Nosotros estudiam preferentemente la lengua parlada: a formular-ne la gramática és ahont van encaminadas las nostras investigacions. Altros creuen més convenient fer la gramática histórica. Més convenient no ho és: és sí útil, perquè, si es fa be, trobarem en ella l'explicació de l'estat actual de la nostra llengua, tot aprenent-la en els seus estats anteriors. Però els estudis històrics no deuen fer-se am la pretensió de qué la gramática d'un català antich determinat hagi de ser la gramática del modern català literari. Abandonar formas vivas per otras d'arcaicas, y més quand aqueixas no són pas millors, sense fer més perfet el nostro idioma, dificultaria extraordinariament la popularisació de la llengua escrita (FABRA, 1891).

Per contra, les referències a la llengua antiga són freqüents en Fabra en dos casos: quan es tracta de fixar estructures sintàctiques o eliminar castellanismes lèxics, i quan es refereix a la convergència entre dialectes i, específicament, amb el valencià i els dialectes balears.¹¹ En qualsevol cas, en fa un ús ancil·lar, secundari, si l'estratègia principal, que és l'observació de la llengua viva del dialecte central no el proveeix de resultats.¹² Sigui com sigui, la prudència en aquest àmbit fa un paper volgudament esmorteïdor:

És incontestable que havíem d'anar a un acostament del català modern al català medieval; calia anar reprenent els mots perduts, les construccions oblidades. És clar que això s'havia de fer amb un gran seny, gradualment, evitant tot encarcarament de la llengua, no assajant nous arcaïsmes fins que els anteriors no haguessin estat assimilats, reincorporats de nou a la llengua vivent (FABRA: 1918, OC, IX, 260).

¹¹ Sobretot al famós article «La tasca dels escriptors valencians i balears» (1920) (OC, IX, 263-264).

¹² «Per remeiar els castellanismes no cal recórrer exclusivament a l'arcaisme. Les aportacions dialectals ens forneixen materials preciosos per a refer el lèxic de la llengua literària. Després hom pot recórrer al manllevament de mots llatins, que els nostres escriptors medievals practicaren abundantment. Després hom pot, encara, recórrer a la derivació, procediment que té sobretot l'avantatge que un derivat ben fet és immediatament comprès per tothom. Cal, doncs, que, al mateix temps que escorcollem la llengua antiga i els parlars forans i no negligim els manlleus clàssics, cerquem de vivificar els nostres sufixos fent-los aptes a produir nous derivats» (*Converses Filològiques*, XXIV, 12/12/1919).

Ferrando (2000) ja ha assenyalat una certa evolució en el discurs fabrià sobre la inclusió en la llengua literària de formes i construccions pròpies de dialectes altres que el central. La relaxació en aquest àmbit, controlada tanmateix i limitada a aportacions dialectals fonamentades en la tradició, va donar-se sobretot una vegada que les propostes de Fabra ja havien esdevingut normativa.¹³

No és, naturalment, que Alcover pretengués codificar una llengua arcaica, simplement que veia possible arribar a una llengua literària moderna a partir de la llengua antiga.¹⁴ En qualsevol cas, aquí la discrepància és de grau, perquè de cap manera és sostenible que Alcover menystingués la llengua viva del seu temps. Al contrari, l'extrema atenció a tota la llengua viva del seu temps és el factor més clar de diferència amb Fabra per a l'establiment de la normativa, i això respon a la identificació de l'elit d'influència en el que Myhill (2004) classifica com a «correcció de prestigi». Aquest és l'element de diferència radical entre els dos lingüistes de referència en la codificació contemporània del català. Julià-Muné (2005-2006) analitza les aportacions al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana i les classifica en dos conjunts: les aportacions de planificació

¹³ «Com podem observar, Fabra, una volta consolidada institucionalment la normativa ortogràfica, posa l'èmfasi no en la codificació exclusiva de la seua pròpia varietat, com propugnava en plena joventut, sinó en la necessitat d'integrar-hi les aportacions més útils dels altres dos grans dialectes i alhora en la d'oferir als seus escriptors les pautes que hi havia de seguir en la tasca de depuració i redreçament de la llengua» (FERRANDO: 2000, 301).

¹⁴ «Doncs quina ha d'esser aqueixa *llengua literària* per que tots, catalans del Principat, Balears i del Reyne de València, la poguem acceptar sense abdicacions ni minves depriments? Quina ha de ser si no ès la mateixa llengua que els nostres grans escriptors dels sigles XIV i XV ens deixaren repastada, recolada, embellida i repolida i tot una dins les obres literàries que s'escrivien per tots els territoris de nissaga catalana? Volem tenir una *llengua literària*? Doncs ha d'esser aqueixa que l'edat d'or de les nostres Lletres ens deixà; ha d'esser aquesta mateixa, salves lleugeríssimes tramudanses que tres sigles d'incultura literària hi han determinades i que no afecten tampoc a la substància, an el bessó, an el demble, a l'encarnadura, a la fesomia general de la llengua. Consider ilusori tot altre camí per arribar i assolir l'ideal de la nostra *llengua literària*, única dins tot el nostre domini llingüístic (Catalunya, Balears, Reyne de València)» (ALCOVER: 1918, 49).

del corpus i les aportacions de planificació de l'estatus. Sense espai per al dubte que els dos models tenien com a objectiu final el que avui entenem com a normalitat lingüística, la posició de Fabra és més tàctica en tant que de bon començament ja condiciona la descripció de la llengua a un objectiu de planificació de l'estatus de la llengua. Aplicant el conegut esquema de Haugen (1966) podem dir que té en compte la selecció de la varietat des del primer moment. En Alcover, en canvi, la descripció pre-tén ser més vasta i, en qualsevol cas, prèvia a la selecció. L'opció de Fabra és explícita de bon començament:

Que no hem vist qu'el dialecte occidental és tant modern com l'oriental? Prou, qu'ho hem vist: ya no parlariam de *dos* dialectes; dialectes de l'existència dels quals sembla duptar el Sr. Ferrer y Carrió. D'aquestos dos dialectes existents, l'oriental és molt més important que l'altre, és parlat per molts més catalans, és el llenguatge de la capital y de la major part de poblacions importants de Catalunya, y absorbeix visiblement l'occidental. Nosaltros hem estudiat tots dos dialectes, *tots dos*. El nostro, l'oriental, s'ens ha presentat molt més uniforme, molt més regular, molt més característic, y l'hem preferit. El Sr. Ferrer y Carrió en deduïeix que per nosaltros el català parlat pels occidentals déu ser un català poc català. No: és senzillament un dialecte que perd davant d'un altre més vigorós y ya més important, el qual irresistiblement vencerá. Y com que la *llengua literaria moderna* no há de ser un *pastitxo* dels dos dialectes, havent d'optar per l'un o l'altre, no hem pas de dar la preferència al dialecte occidental: l'hem de donar sense cap mica de dupte a l'altre, al dialecte més fort, més característic, més oposat al castellà (FABRA: 1892, OC, IX, 108).

Podem veure, doncs, com dels tres tipus de correcció que proposa Myhill, Fabra apunta certament cap a la correcció de prestigi per damunt la correcció prescriptiva, que descarta d'entrada, i la correcció textual, que fa servir només de manera ancil·lar per a completar la primera. Aquesta tria és important perquè des d'aquí la concepció de l'origen i la funció de la normativa només pot ser no arbitrària i, alhora, adaptativa. Es tracta d'una normativa establerta a partir de la competència dels parlants —d'uns de determinats, certament— i això, de manera natural, n'exclou qualsevol pretensió de fixació perpètua, com ja varen observar Lamuela &

Murgades (1984).¹⁵ A l'apartat següent en proposam alguns exemples extrets de la *Gramàtica catalana* de 1918, la gramàtica normativa, si més no oficiosament,¹⁶ fins a l'aparició de la *Gramàtica de la Llengua Catalana*, de 2016, que n'és la successora, i que aprofitarem al final per a l'establiment de comparacions.

2.2.2 LA PRAXI PRESCRIPTIVA

Proposam, a continuació, una sèrie d'exemples, de cap manera exhaustiva, extreta de la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918)¹⁷ amb dues intencions: la de mostrar com la pura descripció sense directrius normatives hi és abundant (apartat 2.2.2.1), i la d'il·lustrar de quina manera l'autor basteix el diàleg normatiu amb l'elit corresponsible de la *correcció de prestigi* (apartat 2.2.2.2).

2.2.2.1 DESCRIPCIÓ DINS LA GRAMÀTICA NORMATIVA. EXEMPLES

- La *x* del prefix *ex* es redueix a *c* davant de *ce*, *ci* i *s*. Ex.: *excés*, *excèntric*, *excitar*, *exsudació*. Són habituals les pronúncies *estensió*, *explosió*, *&c.*, per *extensió*, *explosió*, *&c* (FABRA: 1918=1933, 25).

¹⁵ «La llengua literària [...] acostuma de moure's en un estat de relativa fluctuació que és justament el que li permet d'adequar la complexa i sempre canviant realitat a expressar i alhora, l'un procés indèstria de l'altre, d'adequar-s'hi; la seva norma cal que sigui regularment revisada, només pot sorgir de la confrontació amb l'ús i a partir de l'ús, el qual, a la vegada, es veu fortament condicionat, en un o altre sentit, pel grau d'extensió i de qualitat assolit per la funció» (LAMUELA & MURGADES: 1984, 39).

¹⁶ «L'any 1918 l'Institut d'Estudis Catalans publicà la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra. Sense que mai s'hi hagi dit formalment que aquest text tenia caràcter normatiu i que, per tant, assenyalava els límits dels usos correctes de la llengua, de fet tant l'Institut com els lectors del llibre sempre l'hi han considerat» (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, «Nota preliminar» de la *Gramàtica catalana*, de Pompeu Fabra).

¹⁷ La citam per la 7a edició de 1933. Vegeu a l'inici de l'apartat 2.2.2.2 la justificació de la tria.

Aquest és tot el contingut del primer paràgraf de la pàgina 25. Quina n'és l'orientació prescriptiva? No n'hi ha. Hom hi podrà aduir que tota la part relacionada amb la pronúncia s'inclou en el capítol «Introducció» i que, per això mateix, no va ser dissenyada com a «part dispositiva». Si s'admetés aquest argument, seria difícil explicar per què en aquesta mateixa part de la gramàtica trobam disposicions com la següent: «Hom pronuncia habitualment *n* per *m* en la quarta categoria d'exemples (*comte*, *redemptor*, &). És una pronunciació que cal evitar» (FABRA 1918: 25) i, com aquest, sis casos més —si no ens hem descomptat— de pronunciacions «que cal evitar».¹⁸

- És freqüent a Barcelona la substitució de l'africada sorda, pronunciant-se *viatge*, *sutja*, &., com si fossin escrits *viatxe*, *sutxa*, &. És una pronunciació que cal evitar. A València aquesta pronunciació (pròpia de la capital i la seva comarca) ha donat lloc a grafies com *viache*, *meche*, & (FABRA: 1918=1933, 19).

No és gaire clar l'abast prescriptiu d'aquest fragment, que constitueix un sol paràgraf. Efectivament, la pronunciació que cal evitar és la que fa sorda l'africada sonora intervocàlica, però el que sorprèn és que l'etiqueta normativa se situa entre l'observació d'aquest fenomen a Barcelona (que descriu com a «freqüent») i l'observació del mateix fenomen a València (que descriu com a «pròpia de la capital i la seva comarca»). Per què no va situar l'etiqueta prescriptiva al final del paràgraf? Possiblement perquè el model de prescripció amb què treballava era el de la competència d'una determinada elit, la del seu entorn. Això fa que eviti les directrius prescriptives dirigides a altres col·lectius.

¹⁸ Ensordiment de les oclusives dels grups [bl] (p. 21) i [gl] (p. 18), ensordiment de l'africada palatal sonora (p.18), canvi de sonoritat de sibilants alveolars en sufixos (p.20), pronúncia sorda de sibilant alveolar en cultismes provinents del grec (p. 21), simplificació de la lateral alveolar llarga (p. 22), i reducció de grups de tres consonants començats amb nasal o assimilació de punt d'articulació de la nasal bilabial davant consonant amb un altre punt d'articulació (p. 24).

- En el llenguatge parlat no és rar de donar als mots *prou*, *massa* i *força* els plurals *prous*, *masses* i *forces*, sobretot en el cas en què no van adjunts a un substantiu. EX. : Vols més llibres? — No, ja en tinc PROUS. I No inviteu ningú més: ja som MASSES. Ja n'has menjats FORCES? (FABRA: 1918=1933, 65).

Notau que no hi ha orientació prescriptiva per a l'ús de les formes de plural de *prou*, *massa* i *força*. S'hi pot adduir que la identificació d'aquests usos com a propis del «llenguatge parlat» ja és indicativa que no pertanyen a l'àmbit formal. Encara que es pogués sostenir que per a Fabra «llenguatge parlat» podia voler dir «varietats no formals», aleshores encara caldria explicar per què exactament a la mateixa pàgina trobam una indicació prescriptiva just després d'una qualificació idèntica a la que acabam de veure:

bastant, bastants. En la llengua parlada és corrent de donar a *bastant*, usat com a adjectiu determinatiu, un femení *bastanta* (plural *bastantes*). EX.: *Hi ha farina?* — *Encara n'hi ha BASTANTA.* | *BASTANTA aigua.* És, però, preferible : *Hi ha farina?* — *Encara n'hi ha BASTANT.* | *BASTANT d'aigua* (FABRA: 1918=1933, 65).

- La locució *no pas* és molt usada per a introduir aquelles proposicions el·líptiques construïdes sense verb en les quals neguem parcialment el contingut d'una enunciació precedent. EX. : *Va comprar papers de tots colors.* — *No PAS de blaus.* | *Sempre surt.* — *No PAS quan plou.* I *Ja l'atraparem.* — *No PAS caminant tan a poc a poc* (FABRA: 1918=1933, 111).

Aquí, com a tot l'apartat §110, no hi ha més indicació que la «freqüència». En tot l'apartat no hi ha cap censura ni cap expressió d'obligació d'ús de l'adverbi «pas», només una constatació de l'ús consolidat. Aquesta tècnica, no gens estranya, però alternada amb expressions del tipus *escau*, *pot*, *deu*, *admet*, que són fórmules d'obligació o permissió,

és senzillament el que anomenam «prescripció de grau zero»¹⁹ i que equival, com dèiem, a la pura descripció dels usos consolidats.

- En les combinacions d'una locució prepositiva de lloc formada amb la preposició *de* i d'un pronom personal, és corrent de reemplaçar la combinació de la preposició *de* i el pronom pel possessiu corresponent (sobretot si el pronom és de primera o segona persona). EX. : *Davant* MEU (per *Davant* DE MÍ), *Darrera* VOSTRE (per *Darrera* DE VOSALTRES) (FABRA: 1918=1933, 118).

Tant en aquest exemple com en el següent (entre alguns altres) es descriuen expressions intercanviables sense que hi hagi cap indicació que pugui assenyalar al lector el camí a seguir en cas de dubte. Si el lector s'ha vist compel·lit a consultar la gramàtica per a dirimir una disjuntiva, l'únic que n'obté és la constatació que la disjuntiva existeix. Només és òbvia l'equivalència de qualitat de les dues opcions des de la comprensió del que en el cas anterior —i en el comentari de més avall sobre la prescripció a la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016)— anomenam «grau zero de prescripció», un recurs que només és possible si la prescripció es basa en la descripció.

- Davant del verb alguns prefereixen *vos* a *us*, sobretot en el cas en què la combinació no va immediatament precedida d'un mot acabat en vocal altra que *i* o *u* pertanyents a un diftong decreixent. EX. : *vos* els prendran (per *us* els prendran), *en Blai vos ho dirà* (per *en Blai us ho dirà*), *quants vos en donen?* (per *quants us en donen?*) (FABRA: 1918=1933, 48).

Sobre aquesta opció oblidada pels llibres de text, només es troba la constatació que «alguns prefereixen *vos* a *us*», però igualment que en el cas anterior, sense valoració prescriptiva, un altre indicatiu de prescripció entesa com a descripció de la competència dels parlants, almenys d'aquells que l'autor ha constituït referents de prestigi.

¹⁹ Vegeu apartat 3.

2.2.2.2 EL DIÀLEG NORMATIU

Més amunt comentàvem la preferència per l'edició de 1933 de la *Gramàtica catalana* de 1918. Aquesta és la que va reeditar l'Institut d'Estudis Catalans en edició facsímil el 2006. És en el pòrtic d'aquesta reedició on figura el reconeixement de gramàtica normativa oficiosa que hem esmentat al final de l'apartat 2.2.2. Sigui com sigui, l'important és l'advertiment inserit a la cinquena edició, de 1930 i, per tant, en època de plenitud intel·lectual de Fabra:

La majoria de les solucions que, en les edicions anteriors d'aquesta obra, hom proposava d'adoptar havent ja estat acceptades per tots els escriptors catalans, i l'experiència havent demostrat, en canvi, que algunes d'aquelles solucions havien d'abandonar-se davant d'altres indubtablement més avantatjoses, això ha fet que calgués introduir algunes modificacions en aquesta cinquena edició, que no és, així, una reproducció exacta de la primera, com ho eren la segona, la tercera i la quarta (FABRA: 1918=1933, 7).

Es tracta de la declaració del sistema descriptiu usat, un sistema de «relativa fluctuació» adaptativa, com vèiem al final de l'apartat 2.1. en paraules de Lamuela & Murgades (1984). En proposarem aquí dos exemples, un dels quals ens permetrà dialogar amb la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016).

- El català antic posseïa un *qui* feble que usava sovint en lloc del *que* subjecte. EX. : *L'home QUI ha vingut... L'aigua QUI vessa del dipòsit...* Modernament s'havia intentat de restablir l'ús d'aquest *qui*, el qual, permetent de diferenciar formalment el relatiu subjecte (*qui*) del relatiu complement directe (*que*), semblava representar un guany considerable per a la llengua; però avui, havent-se demostrat que el que la llengua podria guanyar amb el restabliment del *qui* feble no compensaria els danys que aquesta en sofriria (puix que suposaria la pèrdua de la distinció importantíssima que el català parlat fa encara entre les oracions de relatiu substantives que designen persona i les que designen cosa, V. § 66), la quasi totalitat dels escriptors que un dia havien estat favorables a l'admissió d'aquell *qui* hi han anat renunciant, no admetent, en les oracions

de relatiu adjectives, altre relatiu feble sinó *que* (FABRA: 1918=1933, 59-60).

El text apareix entre claudàtors, la qual cosa marca que es tracta d'una inserció posterior a les primeres edicions i, per això mateix, una modificació prescriptiva feta des de l'observació del comportament lingüístic del grup de prestigi.

No ja a la gramàtica de 1918 en edició de 1933, sinó a la gramàtica de 1956, trobam l'anàlisi sintàctica següent:

En una proposició el verb de la qual és *haver-hi* (Ex.: *Hi ha una esquerda a la paret*), el membre originàriament complement acusatiu (*una esquerda*) es comporta, quant a la possibilitat d'ésser representat per tal o tal pronom feble, exactament com el subjecte gramatical d'una proposició del tipus IV: com aquest, és representable per *en* quan és un nom indeterminat (*¿Hi ha aigua, al dipòsit? —Ja no n'hi ha.* [Cp. *Ahir va sortir vapor; avui no en surt*]), però no per *el, la, els* o *les* quan és un nom determinat (responent a una pregunta com *Hi havia el teu oncle?*, no pot dir-se *No l'hi havia*, com responent a una pregunta com: *¿Ha arribat el vaixell que esperàveu?*, no pot dir-se *No l'ha arribat*). El dit membre no és ja, doncs, sentit com el complement-acusatiu de *haver-hi* (altrament seria representable per *el, la, etc.*), sinó més aviat com el seu subjecte (com *un parent meu* l'és del verb *arribar* en la proposició *Ha arribat un parent meu*. V. § 46), i s'explica que la llengua hagi acabat per fer-hi concordar el verb, d'on han pres naixença construccions com *Hi han dos homes, Hi havien moltes dificultats. Si hi haguessin més cotxes*. Aquestes construccions, llargament usades en la llengua parlada, han estat fins avui considerades incorrectes, però potser algun dia s'hauran d'admetre en la llengua escrita, en concurrència, naturalment, amb les construccions tradicionals *Hi ha dos homes, Hi havia moltes dificultats, Si hi hagués més cotxes* (úniques fins avui considerades correctes).* (FABRA: 1956, 66).

És un text extraordinari de prospectiva gramatical que revela una capacitat aguda d'observació i anàlisi, i que declara que el costum pot acabar imposant-se i modificant la regla. Tot depèn, en qualsevol cas, de l'abast del fenomen, si mai esdevé propi del grup de prestigi. I és aquí on, ja desaparegut el gramàtic, la institució entra en joc i afegeix en nota a peu de plana una protestació en tota regla:

* A propòsit d'aquest paràgraf, l'Institut d'Estudis Catalans, després d'estudiar curosament l'original i deixar-ne el text essencialment íntacte, creu oportú de recordar que aquest llibre no havia sofert la darrera revisió del seu autor i que se li ha de reconèixer un caràcter més informatiu que normatiu (nota a FABRA: 1956, 66).

Aquest advertiment és una reacció de refugi en la *correcció prescriptiva* que hem assenyalat més amunt per contrast amb la *correcció de prestigi* en la qual s'inspira Fabra, no res més que un canvi del model prescriptiu que, instituïda la normativa, tendeix a fixar-la en una època de grans dificultats per a la supervivència de la llengua formal. Gosam dir que aquesta actitud, perfectament comprensible en el seu moment històric, sobreviu en l'actualitat, en un moment en què, recuperats els usos formals per al català, l'autoritat normativa ha retornat a la «relativa fluctuació» inaugurada per Fabra en la fixació de la regla mitjançant un diàleg continu amb el grup de prestigi.

A 1.1.2.1 de més amunt vèiem com a un «és d'aconsellar que els escriptors es decantin decididament a favor de la segona» de la gramàtica de Fabra, la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) respon amb un «En els registres formals s'ha donat preferència», una rèplica que situa la gramàtica del 2016 en una manera semblant de fer normativa, dinàmica, en diàleg amb els usuaris, dels quals pretén descriure la competència. Les diferències entre una gramàtica i l'altra són, més enllà de les inevitables pel transcurs de noranta-vuit anys, d'abast, de determinació del grup de prestigi, multiplicat a la del 2016 per l'atenció, mai del tot equitativa, com és natural, a totes les dimensions del diasistema. A continuació descrivim succintament el model prescriptiu de la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) amb la intenció de permetre'n el contrast amb el sistema fabrià de prescripció que hem analitzat amb l'ajut de la teoria.

3. LA PRESCRIPCIÓ EN LA GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA (2016)

La *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) fa servir de manera regular quatre nivells prescriptius. En alguns casos encara hi podríem afegir l'eix positiu/negatiu referit a la prescripció, i encara el grau d'insistència

de la recomanació o censura. Ens acontentarem tanmateix amb l'escala descripció pura-prescripció pura.

3.1 LA PRESCRIPCIÓ ZERO UNIVERSAL: PURA DESCRIPCIÓ D'UN FENOMEN SENSE CAP INDICACIÓ

La «Introducció» a la *Gramàtica de la llengua catalana* explica:

En general, el text d'aquesta gramàtica presenta sense indicar explícitament que són normatius els fets gramaticals pertanyents a la llengua general, és a dir, els que comparteixen una gran majoria de parlants de diverses varietats i són adequats en qualsevol situació comunicativa [...]. Tots els fets que s'hi presenten, tant si donen lloc a una única solució com si donen lloc a solucions concurrents, tenen la mateixa validesa normativa mentre el text no digui el contrari (*Gramàtica de la llengua catalana*, XXI-XXII).

Per exemple:

L'assimilació de sonoritat entre consonants ocorre en seqüències de mots i dins el mot en qualsevol context morfològic, això és, quan les consonants es troben en posició final i inicial de mot (*cap missió* [b], *cap passió* [p]), entre l'element proclític o enclític i el mot sobre el qual recolza (*ens diu* [z], *ens parla* [s]; *fes-me* [z], *fes-te* [s]), en posició i final de les dues bases lèxiques d'un compost (*capgirar* [b], *captenir* [p]), en posició final de prefix i inicial de base lèxica (*submarí* [b], *subconjunt* [p]), en posició final de base lèxica i inicial de sufix (*concepció* [p]) i entre el radical i la terminació flexiva (*tubs* [p]). El mateix passa en posició interior de morfema, encara que en aquest cas no hi ha alternances (*captar* [p], *cabdal* [b]; *realisme* [z], *realista* [s]) (*Gramàtica de la llengua catalana*, 74).

És una descripció acuradíssima de la morfonologia d'un fenomen que resumeix perfectament totes les descripcions que se n'han fet. La identificació del fenomen que descriu al títol de l'apartat («4.4.1.1. L'assimilació de sonoritat en situació preconsonàntica») no permet dubtes: aquest fenomen és general de tots els parlants. Una altra cosa són les sonoritzacions prevocàliques, que poden variar segons els parlars i els registres, i encara una altra són les realitzacions concretes d'alguns dels exemples citats pel que fa a altres fenòmens com és l'assimilació del punt d'articulació. Ara bé, pel que fa al fenomen posat de relleu, es pot afir-

mar que «el català és així», o «els parlants del català fan això». Aquest és el grau zero de la prescripció: ni cal restringir el fenomen a unes varietats geogràfiques ni funcionals, ni cal indicar si s'ha de promoure o censurar.

3.2 LA PRESCRIPCIÓ ZERO DELIMITADA A UNA O DIVERSES VARIETATS

Funciona igual que la prescripció zero universal, només que s'hi indica una varietat o més, però igualment sense valoració prescriptiva. És com si s'afirmàs «aquesta varietat fa això sempre». Vegem-ho exemplificat en la descripció de la dissimilació de sibilants en mallorquí i menorquí:

En mallorquí i menorquí el contacte d'una fricativa alveolar i una fricativa alveolar o palatoalveolar es resol amb una dissimilació per la qual la primera consonant esdevé oclusiva. Aquesta consonant, en contacte amb la fricativa en segona posició, dóna com a resultat una consonant africada geminada (*dos sons* [tts̺] *dos jocs* [dd̺ʒ], *dos xalets* [ttʃ]). El procés es dóna entre mots (*compres sabates* [tts̺]), entre el prefix i la base (*descentrar* [tts̺], *desxifrar* [ttʃ], *desgelar* [dd̺ʒ]), i explica la presència d'africades corresponents a les seqüències gràfiques *sc* en posició interior de mot (*ascensor, piscina, escena* [tts̺]). No afecta, però, els mots compostos amb *cent*, que es resolen amb simplificació: *dos-cents, tres-cents* [s] (*Gramàtica de la llengua catalana*, 85).

3.3 L'ETIQUETA «S'EVITA/S'EVITEN», DELIMITADA A UNA VARIETAT FUNCIONAL

Aquest deu ser el recurs descriptiu-prescriptiu més interessant per a exemplificar el model de prescripció d'aquesta gramàtica. Cal anar amb compte amb l'expressió perquè «s'evita» no equival a «cal evitar». No es tracta d'una comminació, sinó d'una simple constatació: «en determinades circumstàncies, el parlant que fa tal cosa, deixa de fer-la». Per exemple:

En mallorquí i menorquí és freqüent l'assimilació de la *r* a la lateral següent en posició interior de mot (*parlar, perla* [ll]). Aquesta assimilació s'evita en els registres formals (*Gramàtica de la llengua catalana*, 82).

Constatam sovint la justesa d'aquesta descripció del comportament del parlar no només de manera directa, sinó també per coincidència amb treballs d'abast purament descriptiu, com en el cas següent, que valida en aquest pla l'exemple que acabam de posar:

A l'interior de mot hi ha assimilació en les paraules d'ús més tradicional (*borla* [ˈbolla], *Esporles* [əsˈpolləs], *estraperlo* [əstɾəˈpello], *Morlà* [molˈla], *parlar* [pəlˈla], *perla* [ˈpɛlla]), amb una tendència culta cap a les pronúncies no assimilades. Aquesta tendència es manifesta sobretot en les paraules de difusió més recent, on fàcilment trobam [r], (*Berlín*, *carlí*, *interlocutor*, *Irlanda*, *parlament*, etc.). En tot cas, la pronúncia sense assimilació sol ser norma generalitzada en el parlar acurat i en els registres formals (BIBILONI: 2016, 159).

És la concepció que sustenta un recurs com aquest la que ens mostra una gramàtica prescriptiva no com unes regles d'ús d'un codi, sinó com la descripció d'unes normes socials de comportament.

3.4 LES ETIQUETES «NO ÉS/SÓN ACCEPTABLE(S)» I «CAL EVITAR»

El document «Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica» emesa per aquesta institució el 10 de març de 2017 estableix la relació entre el recurs que acabam de veure i la censura explícita d'un fenomen:

En els casos en què la prescripció és negativa, s'indica que els trets *s'eviten* (quan la llengua sol fer-ho en l'ús real) o que *no són acceptables* (normalment, perquè no són propis del català) (SECCIÓ FILOLÒGICA: 2018, 47).

Vegem-ho en un paràgraf que combina dos fenòmens, un amb prescripció zero delimitada i recomanació positiva d'ús funcional —no és un cas de «s'evita»—, i un altre amb censura explícita:

Aquest fenomen, conegut com a iodització o ieisme històric, és acceptable en els parlars en què és propi, llevat dels registres més formals, en els quals convé adoptar la pronúncia amb la lateral palatal. No és acceptable, en canvi, la substitució generalitzada de la lateral palatal per la semivocal palatal; per exemple, la pronúncia de *llàgrima*, *ella* i *coll* com a [j]àgrima, e[j]a i co[j] (*Gramàtica de la llengua catalana*, 62).

4. CONCLUSIONS

No hi ha una sola manera de fer prescripció gramatical. En concret, el «prescriptivisme modernitzat» és una posició que situa la gramàtica prescriptiva en l'àmbit de la descripció dels comportaments lingüístics dels parlants. La consideració dels factors que poden coincidir en la concepció de la gramàtica, com són la correcció prescriptiva, la correcció de prestigi i la correcció textual ens permet dir que la prescripció gramatical de Fabra era sobretot correcció de prestigi, amb alguns elements complementaris provinents de la correcció textual. Aquesta posició li va permetre adoptar una actitud dinàmica, de diàleg amb l'elit observada. Amb la diferència de l'abast territorial de l'observació, la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, pren un punt de vista equiparable amb el de Fabra pel que fa a la posició, un punt de vista que només es pot prendre amb la convicció que la llengua és viva i que pertany als seus parlants.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, Antoni M^a (1918): «Què ha d'esser el català literari?», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, núm. X, p. 49-54.
- BIBILONI, Gabriel (2016): *El català de Mallorca. La fonètica*, Palma, Leonard Muntaner Editor.
- CERCLE VALLCORBA (2017a): «La *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC», *Caràcters*, núm. 78, p. 31.
- (2017b): «No deixem que el català se'ns desfaci 1. La realitat lingüística i la responsabilitat nacional», en <https://sites.google.com/site/cerclevallcorba/davantals/no-deixem-que-el-catala-se-ns-desfaci> [darrera consulta: 13/07/2019].
- DOLS, Nicolau (2003): «Els inicis del *Diccionari*: l'estratègia metodològica», *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 291-303.
- FABRA, Pompeu (1918=1933): *Gramàtica catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

- (1891): «Teoria gramatica y teoria de l'apostrofo», *L'Avenç*, núm. 12, p. 385-389 [en OC, IX, p. 86-91].
- (1892): «Sobre la reforma lingüística y ortogràfica», *La Vanguardia*, 22/3/1892, p. 4 [en OC, IX, p. 95-99].
- (?) (1893) «Constestació a Lo Teatro Catalá», *L'Avenç*, núm. V/3, p. 48 [en OC, IX, p. 118-120].
- (1918) «La tasca dels escriptors valencians i balears», *Nostra parla*, núm. 7, p. 4-5 [en OC, IX, p. 263-264].
- (1956) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide.
- (2005-2013): *Obres completes* (a cura de Jordi Mir i Joan Solà). Barcelona-València, Palma, ECSA-Ed. 62-Ed. 3i4-Moll [=OC].
- FERRANDO, Antoni (2000): «La presència dels dialectes territorials en l'obra de Fabra», en Jordi Ginebra & Raül-David Martínez Gili & Miquel Àngel Pradilla, *La lingüística de Pompeu Fabra*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Universitat Rovira i Virgili, vol. I, p. 279-340.
- FISHMAN, Joshua A. (1997): *In Praise of the Beloved Language: A Comparative View of Positive Ethnolinguistic Consciousness*, Berlín, Mouton De Gruyter.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans [=GLC].
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (1991): «L'epistolari Schädel-Alcover i l'inici de la lingüística catalana», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XXIII. *Miscel·lània Jordi Carbonell*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. 2, p. 133-159.
- (2000): *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2005-2006): «Les contribucions lingüístiques al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana», *Estudis baleàrics*, núm. 82-83, p. 183-206.
- LAMUELA, Xavier & Josep MURGADES (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema.

- MILROY, James (2001): «Language ideologies and the consequences of standardization», *Journal of Sociolinguistics*, núm. 5/4, p. 530-555.
- MOORE, Michael (2015): «On language wars», *ETC. A Review on General Semantics*, núm. 72/1, p. 68-74.
- MYHILL, John (2004): «A parameterized view of the concept of 'correctness'», *Multilingua*, núm. 23, p. 389-416.
- NUNBERG, Geoff (2011): «The Politics of 'Prescriptivism'», *Language Log*, en <http://languagelog.ldc.upenn.edu/nll/?p=357> [darrera consulta: 13/07/2019].
- PLA NUALART, Albert (2016): «10 coses que passaran a ser correctes amb la nova gramàtica», en <https://interactius.ara.cat/nova-gramatica/> [darrera consulta: 13/07/2019].
- PRĆIĆ, Tvrtko (2010): «Descriptivism or prescriptivism in teaching language and linguistics at university level?», *Annual Review of the Faculty of Philosophy*, Novi Sad, núm. XXXV, p. 211-218.
- RUAIX I VINYET, Josep (2017): «Davant la GIEC: discerniment», *Llengua nacional*, núm. 98, p. 3.
- SECCIÓ FILOLÒGICA (2018): «Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica». *Documents de la Secció Filològica*, V, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- SEGARRA, Mila (1985): *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- (2005-2006): «Sobre el nom i la unitat de la llengua i sobre la unitat del català escrit, a propòsit del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana», *Estudis baleàrics*, núm. 82-83, p. 357-367.